

Šviesos-spalvų pajautos matmenys

LAIMA MONGINAITĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Filosofijos ir komunikacijos katedra, Trakų g. 1, LT-03227 Vilnius
El. paštas laimute.monginaite@vgtu.lt

Straipsnyje refleksuojami šviesos-spalvų fenomenai, veikiantys ikiracionaliose žmogaus patirtyse, ieškoma jų esminių požymių. Šviesos-spalvų potyriai atskleidžiami pasitelkus pajautos paradigmą ir fenomenologines intuicijas: tiesioginę-gyvenimo ir eidetinę esmes. Unikali šviesos-spalvų pajauta siejama su dvasinėmis žmogaus gelmėmis, sąmonės nušviečiamu lauku, transcendencijos sklaida, kūrybinėmis jėgomis bei grožio ir sakralumo matmenų atsivėrimu. Pajautai suteikiamas metakategorijos statusas ir integrali savybė apimti visą didžiulį žmogiškų tiesioginių patirčių kontinuumą. Straipsnyje analizuojama M. Heideggerio *pajausties* samprata, J. Mureikos *pajautos konceptas*, pateikiami pajautos struktūros lygmenys.

Šviesos-spalvų pajauta nusakoma: sąmonės šviesa – kūryba – meilė – grožis – pilnatvė – sakralumas. Ieškant šviesos-spalvų pajautoje švarių duotybių aptinkamos pirminės pasaulio kokybės, stiprus grožio ir šventumos jausmas. Šviesos-spalvų sinkretinė patirtis priskiriama vienam iš pajautos modusų. Daromos išvados: daugiamatė pajautos sandara aprėpia pasąmoningas, sąmoningas ir viršsąmoningas dimensijas bei dalyvauja kuriant vertybes; šviesos-spalvų pajauta ryškiai skleidžiasi juslių, simbolių lygmeniu ir sakralumo pajautime; didžioji dalis šio patyrimo lieka neišsakyta.

Raktažodžiai: pajauta, šviesos-spalvų fenomenas, paradigma, matmuo, sakralumas

---

IVADAS

Reikia pripažinti, kad apie šviesos ir spalvų spektro visa apimančių vaidmenį žinome dar ne viską. Straipsnyje autorė šviesos ir spalvų patirtis traktuoja kaip vieningą struktūrą, todėl rašo per brūkšnelį. Šviesa ir jos spalvinės apraiškos dar nėra tyrinėtos kaip vientisa ikiracionali pajauta. Šviesos-spalvų vieningą patirtį-pajautą galima interpretuoti kaip paradigmą ir ją nusakyti: sąmonės šviesa – kūryba-meilė – grožis – pilnatvė – sakralumas. Iš tikrųjų spalvų gamtoje nėra, jos yra psichinis faktas arba žmogiškojo suvokimo ypatumas, atsiradęs sąveikoje tarp jutimo organo – akių ir šviesos bangų dažnio – energijos srautų (Breslav 2000: 13). Spalvos – šviesos spindulingų energijų išsiskleidimas. Šviesos-spalvų potyriai atskleidžiami pasitelkus pajautos paradigmą ir fenomenologines intuicijas: tiesioginę-gyvenimo ir eidetinę esmes.

Williamas Tilleris, vienas žymiausių pasaulio mokslininkų, teigia, kad paradigma – daugybė numanomų prielaidų, kurių niekas netikrina, nes negali to padaryti. Autorius teigia, kad paradigma kyla iš pasąmonės ir veikiama įsitikinimų. Ji yra vertybinė orientacija, daranti įtaką mąstymui ir veikimui, arba mitų formos, glūdinčios kolektyvinėje pasąmonėje. Moksliniame pažinime yra svarbios metodologijos ir jų kuriamos teorijos. „Teorija – idėja, kuria siekiama

paaiškinti, kaip kažkas veikia, pavyzdžiui, evoliucijos idėja. Ji turi būti patikrinta, patvirtinta arba atmesta ir jai pagrįsti būtina atlikti bandymus, apibendrinti proto, logikos pagalba“ (Arntz, Chasse, Vicente 2012: 40). W. Tilleris pažymi, kad dabartinėje mokslo paradigmoje nėra palikta vietos sąmonei, ketinimui, emocijoms, psichikai arba dvasiai jokia forma, nes jų negalima išmatuoti. Kvantinės fizikos mokslininko darbai parodė, kad sąmonė labai aiškiai veikia fizinę tikrovę, todėl galiausia turės įvykti pokytis, ir Visatos supratimas turi būti išplėstas, kad galėtų apimti ir sąmonę (Ten pat: 47). Mokslas mums pateikia tik modelius – ne patį Pasaulį. Supratimas ateina iš pajautos, atsiveriant įvairioms išvalgoms, kai jas netikėtai nušviečia sąmonė. Grįždamas į žemę iš kosmoso NASA kosmonautas Edgaras Mitchellis priėjo prie išvados: „Staiga supratau, kad Visata protinga. Kuriančioji dvasia, kūrybinis tikslas, kurį atspindi šios planetos istorija, yra ir mumyse, ir išorėje – tai vienas ir tas pats. Sąmonė yra visa ko pagrindas, o energija ir materija – sąmonės produktas“ (Ten pat: 56). Sąmonė yra fundamentalus žmogaus egzistencijos pamatas. Tai, ką mes laikome tikroviška, priklauso nuo turimos patirties ir paradigmu bei gaunamos informacijos interpretacijų.

Žmogaus tiesioginėms patirtims pažinti didelį darbą atliko gelmių psichologija: psichologijos analizės mokykla gilinosi į žmogaus pasąmoninio gyvenimo paslaptis (Sigmundas Freudas, Karlas Gustavas Jungas); psichosintezės teorijos kūrėjas Robertas Assagiolis atkreipė dėmesį į nesąmoningus psichikos lygmenis; transpersonalinės psichologijos kūrėjas Stanislavas Grofas tyrinėjo pakitusios sąmonės būsenas ir gimimo proceso patirtis. Šiame straipsnyje gelmių psichologijos pasiekimų išsamesnės analizės neatliksime, nes mums svarbu atskleisti *pajautos* kaip paradigmos ypatumus.

Užsienio literatūroje gausu straipsnių, nagrinėjančių šviesą arba spalvas iš oftalmologinių, neurologinių, fizikinių, psichofiziologinių arba psichologinių pozicijų. Victoria Watson (2014) menotyrinio pobūdžio straipsnyje grindžia Artūro Schopenhauerio idėją, kad architektūra, kaip erdvių konstrukcijų menas, yra jausmo išraiška. Šviesos interakciją kasdienybėje analizuoja S. A. M. Offermansas, H. A. von Essen, J. H. Eggenas (2014). Pajautos segmentus tyrinėja T. Kačerauskas (2008), gilinasi į grožio patirtis ir priskiria joms dvigubo agento funkciją tarp „matumos ir nematumos kultūros rube“ (2009). T. Bajarkevičius (2014) aiškina muzikos garsų sukeltus jausmus. E. Rimkus (2012) analizuoja M. Heideggerio *Befindlichkeit* sampratą, požiūrį į meno kūrinius kaip emocijų būsenų sukėlėjų.

PAJAUTOS SAMPRATA IR SANDARA

Pajautą reikėtų priskirti metakategorijai, kuri savyje integruoja visą didžiulį tiesioginių patirčių kontinuumą, jo segmentus analizuosime toliau. Pajauta yra plačios apimties, integrali, supratimą-žinojimą teikianti struktūra. Ją sudaro skirtingi psichiniai procesai, pakitusios sąmonės būsenos, įvairūs intencionalūs sąmonės modusai, paveikiantys net mąstymo procesą. Tai daugiabriaunė vieninga struktūra, funkcionuojanti skirtingose dimensijose-lygmenyse. Mūsų požiūriu, pajautai būtų tikslinga priskirti visą ikiracionalią patirtį. Šiandien jau nekyla abejonių, kad tiesioginių, ikiracionalių patirčių klodai sudaro didžiąją žmogiškojo žinojimo dalį bei teikia medžiagą racionaliam teoriniam pažinimui. Galima būtų netgi kalbėti apie pajautos gaunamą žinojimą, kurį Danielis Golemanas vadina emocijų intelektu.

Akivaizdu, kad iškyla būtinybė apmąstyti *pajautos* sąvoką paradigmos rėmuose, kaip vieną iš pažinimo lygmenų bei jos reikšmę kultūrologijos problematikai. Toliau vartosime terminus *tiesioginė patirtis* ir *ikiracionalioji patirtis* kaip sinonimus arba tapačius *pajautai*. Mūsų nuomone, jų platumas prilygsta *pajautai* kaip filosofinei kategorijai. Šios sąvokos apima ir taikliai nurodo į pajautos fenomeno formų įvairovę ir procesinio kontinuumo vieningumą.

Jos svarbios atskleidžiant pajautos segmentus ir struktūrinius matmenis. Pajautos samprata neatsiejama nuo pirmąpradžių žmogaus reakcijų (juslių, afektų, jausmų, kūno potyrių ir kita) sąveikaujant su gamtos pasauliu, kitais asmenimis, su pačiu savimi ir Kūrėju – transcendentiniais aukštesniais matmenimis. Jos pradmenis matome mitinėje pasaulėjautoje, būtent pasaulio-jautos lygmenyje, kai dar santykis su pasauliu nesuskaidytas analitinio proto.

Lietuvių kalbos sąvoka *pajauta* gana globali, integruoja daug įvairių patirčių. *Pajautai* giminingi žodžiai yra *nuojauta*, *įsijautimas*, *išgyvenimas*, *jausmas* ir kiti. Tarptautinėse vokiečių, anglų, prancūzų ir rusų kalbose artimiausias žodis *išgyvenimas*, tačiau jo reikšmė daug siauresnė, palyginti su *pajautos* aprėptimi. Vokiečių kalba taip pat turtinga ikiracionalioms patirtims įvardyti: *fühlen*, *empfinden*, *spüren* – pajauti; *der Erlebnis* – išgyvenimas; *das Gefühl* – jausmas, *das Gefühlung* – pajautimas, jis labiausiai artimas, bet netapatus *pajautai*. Vokiečių filosofas Martinas Heideggeris, aprašydamas čiabūtį, vartojo terminą *Befindlichkeit*, kurį T. Kačerauskas verčia *pajautis*.

Išryškinant pajautos sandarą yra efektyvi fenomenologinė metodologija ir jos naudojamas intuicijos metodas. Į ikiracionaliosios patirties fenomenų savitumus dėmesį atkreipė fenomenologijos kūrėjas Edmundas Husserlis, tik nevartojo pajautos termino. Jo idėjų tęsėjas M. Heideggeris išplėtojo *pajauties*, kaip būties aptikimo ir atverties konkrečioje čiabūtyje, koncepciją. E. Husserlis, naudodamas naują sąmonės tyrinėjimo metodologiją, aprašė skirtingas intuicijas ir jų gaunamus akivaizdumo fenomenus. Fenomenologas akcentavo sąmonės intencionalumą (nukreiptumą su tam tikru santykiu) ir reikalavo sugrįžti prie pirminių daiktų duotybių akivaizdumo. Pirmines daiktų duotybes galima priskirti juslėse atsiveriančias pirmines pasaulio kokybes, kurios vėliau prisijungiant sudėtingesniems procesams (išgyvenimui, supratimui, nuostatai, prasmei ir kt.) formuoja pajautos visumą. Savo intencionalumu arba nuolatinio esminiu skverbimusi į objektą sąmonė tarsi įtraukia suvokiamąjį daiktą ar reiškinį į savo viduje išgyvenamų reikšmių, prasmų bei idėjų pasaulį. Pasak E. Husserlio, mąstymas turi kilti iš vieningo „gyvenimiškojo pasaulio“, jokio „grynojo mąstymo“ nėra. „Fenomenas – ne konstruktas ir ne teorinis samprotavimas, ne iškreiptas, bet aiškus daikto išgyvenimas jo pirminėje duotybėje, skaidrus, paprastas asmeninės daikto būties suvokimas“ (Husserl 1950: 248). Fenomenologo pasiūlytoje tiesioginio pažinimo programoje reikalaujama, kad akivaizdumas būtų pasiekiamas ne deduktyviu-induktyviu įrodymu, o tiesiog aptinkamas sąmonėje, apodiktiniu būdu joje matomas, jai atskleidžiamas. Fenomenologine prasme intuicija reiškiasi tiek paprastoje gyvenimo nuostatoje, tiek pažintiniuose aktuose. Intuicija, kaip sąmonės pažintinė galia, dalyvauja tiesioginėje patirtyje ir transformuojasi priklausomai nuo sąmonės aktų kaitos. Visų intuicijų pamatas yra pirminės sąmonės duotybės. Šviesos-spalvų pajautoje ypač svarbi tiesioginė intuicija, teikianti pirmines pasaulio kokybes.

M. Heideggeris veikalė „Būtis ir Laikas“ išplėtojo egzistencijos, čiabūties analitiką, „jusles“ priskirdamas ontologiniam buviniui, kuris turi pajaučiančiojo *buvimo-pasaulyje* savybę, t. y. jos gali būti „sujaudintos“. „Pajautis atveria įmestą į pasaulį ir pavestą pasauliui Čia-būtį. Tuo pačiu ji yra egzistencialus būtiškumas, kuriuo nuolat atsiduoda „pasauliui“, juo leidžiasi kliudoma taip, kad pati savęs tam tikru būdu išsilenkia“ (Heideggeris 2014: 116). Autorius teigia, kad pajautis labai nutolusi nuo kažko panašaus į sielos būsenos aptikimą, nes imanentinė refleksija gali aptikti „išgyvenimus“ tik todėl, kad tas *čia* jau atvertas pajautimi. M. Heideggeris mano, kad pajautis ontiskai yra žinomiausia kaip nuotaika, nuotaikybė, o sritis iki bet kokių nuotaikų dar visiškai neįdirbta. Jo manymu, pajauties fenomeną verta pamatyti kaip fundamentalų egzistencialą bei nubrėžti jo struktūrą. „Pajautis kaip mažai reflektuota užklumpa refleksyvia atsidavyste ir pasidavyste rūpimam „pasauliui“. Nuotaika

užklumpa. Ji ateina nei iš „išorės“, nei iš „vidaus“, bet kaip *buvimo-pasaulyje* būdas pakyla iš jo paties“ (Ten pat: 114). Nuotaika kaskart turi atvertą *buvimą-pasaulyje* kaip visumą. Reikšminga fenomenologo pastebėta nuotaikos ir pajauties intencija aprėpti visumą, kas ypač būdinga pajautai. „Veikia pajautyje atvertą, kad privalomai suvoktum kaip egzistencialų apibrėžtumą to būvinio, kuris yra *būdamas-pasaulyje*. Pajaustimi čiabūtis visada jau įvesta priešais save, ji save radusi ne kaip suvokianti saviaptiktis, bet kaip nuteiktas savinuojautumas“ (Ten pat: 113). M. Heideggeris išskiria tris pajauties esmiškumo požymius: a) per nuotaiką įmestumą į *buvimą-pasaulyje*; b) pamatinį egzistencialų pasaulio, čiabūties su kitais atvėrimą; c) svarbesnį pasaulio pasauliškumo supratimą. Fundamentaliems egzistencialams, konstatuojantiems *čia* būtį pasaulyje filosofas dar priskiria supratimą, nes pajautis lygiapradė jam arba laikosi tam tikroje *suprastyje*. M. Heideggerio pajauties koncepcijoje galima aptikti siekį pajautį išplėsti į supratimą ir reikšmingumą, nes per „supratimą“, kaip vieną iš galimų pažinimų, ateina reikšmingumas. Reikšmingumas suteikia pilnatvišką *buvimą-pasaulyje*.

Esminis posūkis pripažįstant pajautos reikšmę įvyko tada, kai Juozas Mureika *pajautos konceptą* paskelbė lygiavertį mąstymo konceptui. Autorius lietuvišką žodį *pajauta* traktuoja kaip mokslo konceptą, kuris apibendrina daugelį iš esmės giminingų reiškinių. Lietuvių filosofas *pajautą* nusako kaip dvasinę ir egzistencinę žmogaus galių būseną greta mąstymo, tikėjimo, vaizduotės, kalbos, supratimo, prasmės ir atminties, susiedamas su graikiška *aisthesis*. Pajautos fenomeno vaidmens išryškinimas leidžia naujai pažinti ir interpretuoti ikiracionalias žmogaus patirtis, aiškinti prasmių ir vertybių steigimą ir sklaidą. Visos pajautos pasižymi didele dvasine jėga ir galia, bet tik kartu su mąstymu tampa veiksmingos. „Bet mūsų mąstymo ir pajautos vienvovė slepia ne tik kažko mąstymą, bet kartu ir to, kas mąstoma ir kaip mąstoma, reikšmingumo mums pajautą. Intuicija ir įžvalga savo turiniu yra neatskiriama nuo teorinės konceptualizacijos, nors savo prigimtimi yra ne kas kita kaip pajautos sandai“ (Mureika 2006: 14–15).

J. Mureika, naudodamas pajautos konceptą, efektyviai sprendžia estetikos problemas: objektyvizmo ir subjektyvizmo ginčą, prasmių steigtį, vertybių ištakas. Estetologijos pradmenų kūrėjas J. Mureika 2006 m. išleistoje knygoje *Pajaustos mintys. Estetikos virsmas estetologija* pajautos konceptu grindžia naujo estetologijos mokslo pagrindus, nes pajauta yra pirmesnė už diskursyvaus pažinimo formą. Filosofas mano, kad *pajautos* kategorija nurodo į estetinės veiklos semantinį centrą, nes prasmės atsiranda pajautos dėka. Pajautoje slypi visos žmonių veiklos pradžių pradžia. Autorius aptaria *pajautos kalbą*, įvardydamas ją kaip įvairių *dar-ne-ženklų* visumą, kuri tarnauja estetinei išraiškai kaip žaliava, o suvokimo pagalba tampa patirtimi. Galime kalbėti apie meno kalbą ir jos funkciją perteikti jausmus, kurie suprantami empatijos būdu visiems žmonėms.

Filosofas pajautoje skiria tris dalis: intencionalų procesą; jo rezultata-prasmę; prasmės pateikimą ženklais (Estetikos enciklopedija 2010: 469). Pajautos procesas gali būti išreikštas žodžiais, simboliais, mimika, gestais, logine kalba arba likti atmintyje. Jo manymu, pajautos struktūros segmentai yra nevienalyčiai, todėl egzistuoja daugybė jos interpretacijų. Autorius skiria šiuos pajautos būdus: ekstrasensorinį, sensorinį, somatinį, emocinį jausminį, išgyvenimų, vaizduotės, asociacijų, intuicijų ir vertybių bei teorinių įžvalgų (Ten pat: 473).

J. Mureikai pajauta yra dvasinis įvykis, kuris nurodo į vertybinį santykį su savimi. Filosofas akcentuoja pajautose gimstančias prasmes, kurias suaugusios su konkrečiu asmeniu visomis jo dvasinėmis galiomis. Pajautos teikiamas prasmės autorius aiškina kaip vieną iš didžiųjų žmogaus kūno, dvasios ir sąmonės sąveikos paslapčių. Pajautos būsenos labai sunkiai paaiškinamos, nes pirmą kartą universalios būties-gyvenimo prasmės jausenos atsiveria tik per asmenines vertybines patirtis. „Pajautos koncepto įvedimu mėginama atsakyti, kaip atsiranda prasmės

santykis su vertybe ir kaip ši iš transcendentinės būsenos ir daikto savaime, įgydama asmeninę prasmę, tampa daiktu mums“ (Mureika 2006: 62). Fenomenologas Romanas Ingardenas, gilindamasis į vertybių ontiką, atkreipė dėmesį į tai, kad jo aprašyta intencionali būtis yra nepakankama tiriant vertybes, o vertybių teorija – vis labiau pritraukianti dėmesį – yra savo vystymosi pradžioje. Abu mąstytojai pabrėžė vertybių būties unikalumą ir nurodė, kad ši ontika dar nėra iširta. Aksiologijos ontologinių klausimų sprendimas gali būti efektyvus gilinantis į skirtingas vertybių rūšis. J. Mureikos pajautos koncepto idėja leidžia paaiškinti ikiracionalią žmogiškąją patirtį bei vertybių steigties ištakas. Be asmeninės pajautos neišmanoma aptikti jokių verčių ir priimti pripažintas visuotines vertybes. Nesuklysimė teigdami, kad tam tikruose pajautos modusuose patiriant grožį, sakralumą, tiesą, kt. skleidžiasi ir tuo pačiu sukuriamos skirtingos vertybės. Akivaizdu, kad J. Mureika, reflektuodamas pajautą, paliečia giluminius jos klodus, tačiau nepakankamai diferencijuoja jos struktūrinius sluoksnius. Mūsų aptarti autoriai pajautai visų pirma priskiria ontinę galią teigti ir aptikti būtį. J. Mureika akcentuoja joje veikiančias dvasines jėgas, lemiančias prasmių atsiradimą ir vertybių sklaidą.

Detalizuojant pajautos sandarą galima aptikti dar daugiau jos komponentų. Plačiau apimantis pajautos tiesioginių patirčių kontinuumas gali būti suskirstytas į lygmenis:

1) tiesioginiai pirminiai duomenys teikiami juslių (penki pagrindiniai ir intermodaliniai jutimai), kurių dėka fiksuojamos daiktų ir reiškinių kokybės bei asmeninis kūnas;

2) duomenys, atsiskleidžiantys ir pasiekiami suvokimu, stebėjimu, pamatiniuose afektuose-emocijose. Diferencinės emocijų teorijos atstovai C. E. Izardas, S. S. Tomkinsas mano, kad emocijos yra itin svarbios asmenybės motyvacijai, socialinei komunikacijai, pažinimui ir elgesiui. Diferencinė teorija emociją apibrėžia *kaip išgyvenamą jausmą, skatulį, nukreipiantį žmogaus suvokimą, mąstymą ir veiksmą*;

3) išgyvenimai ir aukštesnių jausmų patirtys: meilės, palaimos, ekstremalių situacijų, pasiaukojimo, ekstazės, kūrybinio įkvėpimo, galios išgyvenimas ir kitos;

4) patirtys, teikiančios supratimą ir reikšmingumą subjektyvių intencijų būdu, išreiškia santykį su gyvenimo vyksmu, su savimi pačiu ir kitais;

5) vertingi patyrimai, sudarantys prielaidas prasmėms atsirasti (įprasminimas) ir vertybėms steigti (vertinimas);

6) įvairių intuicijų dėka gaunamas staigus žinojimas, supratimas ir išvalgos;

7) patirtys, gaunamos veiklos formomis – žaidimu, mokymusi, darbu, bendravimu, kūryba, realizuojančios asmens lūkesčius, ketinimus ir siekius;

8) viso kasdienio žmogaus vidinio-psichinio gyvenimo tėkmės duotybė sąmonėje savi-vokos forma;

9) įvairios pakitusios sąmonės būsenos (pavartojus LSD, kūrybinio įkvėpimo, klinikinės mirties, sapno, hipnozės, meditacijos, trano būsenos, šamaniškų kelionių, aiškiaregystės ir kitos) bei aukštesnių dimensijų atsivėrimas;

10) tarpiniai pažinimo duomenys gaunami dalyvaujant mąstymui, atminčiai, vaizduotei, kalbai, simboliams, interpretacijai;

11) sąmonės atsispindėjimas savyje – refleksija, kai iš šalies stebimi ir analizuojami išvardyti lygmenys. Jame reiškiasi mokslinis-konceptualus pažinimas, modelių konstravimas, globalus filosofinis apibendrinimas.

Žvelgdami į pajautos tiesioginių patirčių kontinuumo lygmenis matome, kad devyni (didžioji dalis jų apimties lieka neverbalizuota) funkcionuoja ikiracionaliai, o du susieti su racionaliu protu ir analitiniais veiksmais. Be minėtų pajautos raiškos lygmenų, jas galima skirstyti pagal sąmonės modusus: grožio, gėrio, tiesos, sakralumo, teisių, praktiškumo-materialumo,

vitališkumo. Šviesos-spalvų pajautos savitumai yra visuose lygmenyse. Ypač ryškiai atsiskleidžia pirmame juslių matmenyje fiksuojant kokybes, kai tiesiogiai veikiama į žmogaus energinę būklę ir psichofiziologiją; antrame lygyje jos lemia emocijas ir būsenas; trečiame – aktyvina kūrybinius procesus ir vaizduotę. Šviesai, spindėjimui ir spalvoms suteiktos reikšmės funkcionuoja kultūroje kaip simboliai, tampa komunikacijos ženklais, įsilieja į žmogiškosios veiklos formas. Dažniausia šviesos-spalvų pajauta reiškiasi estetiškos-meninės sąmonės modusu. Aukštesnės dimensijos ir sakralumo matmuo atsiveria šviesos-spalvų kokybėmis.

ŠVIESOS-SPALVŲ PAJAUTOS SAKRALUMAS

Išskirtinę reikšmę pajaučiant šviesas-spalvas turi sakralinio matmens atsivėrimas. Sakralumui įvardyti vartosime lietuvišką žodį *šventuma*. Grožio, palaimos, meilės, šventumos jausmai eina greta, sukurdamai pakylėjimo ir stebuklo patirtis. Šiomis pajautomis Universumas tarsi apsiereiškia ir kalbasi su žmogumi. Pačioje šviesos-spalvų pajautoje slypi sakralumas. *Sacrum* yra absoliutus, tačiau jo potyriai gali būti interpretuojami. Šventumos klausimas jau XX a. iškilo ne kaip religijos, bet kultūros problema. Stiprėja tendencija, kuri transcendentinį aspektą laiko būtinu kultūros aspektu.

Sąvokos *sacrum* atitikmenis randame visose kultūrose. Lotyniškas *sacer* sakralinis – dievui pašvęstas, šventas, susijęs su religiniu kultu ir ritualu, apeiginis. *Sacrum* – lotyniškai šventas daiktas, šventas veiksmas, šventė, šventovė – bendriausia reikšmė tai, kas susiję su dievybe, kas priešinga *profanum* – nepašvęstas, tamsus. Vokiečių religijotyrininkas Rudolfas Otto knygoje *Das Heilige* akcentuoja religijoje esantį slaptumo elementą, kurį žymi neapibrėžiamu terminu *numinosum*. Apie *numinosum* galima pasakyti, kad tai žmogui paveiki jėga, sukelianti baimę, bet kartu patraukli ir kerinti. Šis *numinosum* yra *sanctus* branduolys, sukelia jausmą, kad kažkas reikalauja nelygstamos pagarbos ir kam privalu patirti aukščiausią objektyvią realybę (Ališanka 1998: 21). *Sacrum* ir *profanum* erdves skiria ontologinė praraja. Mircea Eliade aptaria šventosios erdvės konstravimo technikas. Žmogus sukuria šventąją erdvę, patiria jos išskirtinumą kaip „šventą vietą“, būtent joje jis tartum patiria kitos realybės apreiškimą (Eliade 1974: 49). Šventumos vidinį išgyvenimą lemia transcendentali realybė, kitaip sakant, šventuma esti visų žmogiškų būsenų pradžioje, pasireiškdamą įkuria pasaulį ontologiškai.

Tikslingai pateikiame savitas klinikinį mirčių (gyvenimo po mirties) pajautas neurochirurgo Ebena Alexanderio ir architekto Stefano von Jankovichiaus, kurie iki šių patirčių nebuvo religingi. Jie abu siekė kuo objektyviau perteikti savo išgyvenimus. Pateikiami klinikinės mirties patyrimai taikliai įvardija ir parodo šviesos-spalvų atsivėrimą žmogaus sąmonei ne trimatėje dimensijoje. Iš esmės abiejų autorių šviesos pajautos sutampa. Tai patirtys, gautos Aš – sąmonei išėjus iš biologinio kūno. Mirtis – susitikimas su kitos, aukštesnės dimensijos šviesa ir spalvomis, kurių matymas skiriasi nuo visiems žinomų pojūčių trimatėje dimensijoje.

E. Alexanderis knygos „Gyvas dangaus įrodymas. Neurochirurgo kelionė į pomirtinį gyvenimą“ skyriuje „Besisukanti melodija ir vartai“ rašo:

Tamsoje kažkas pasirodė. Lėtai sukdamasis jis skleidė nuostabius balsvai auksinės šviesos siūlelius, ir tada tamsa aplink mane pradėjo skeldėti ir sklaidytis. Tuomet aš išgirdau naują garsą: gyvą garsą, tarsi spalvingiausią, sodriausią, sudėtingiausią, gražiausią muzikos kūrinį, kokį tik esu girdėjęs. Grynai baltai šviesai silpstant tas garsas vis stiprėjo... (Alexander 2013: 51).

Kažkas buvo greta manęs: graži mergina aukštais skruostikauliais ir giliomis mėlynomis akimis. Mes lėkėm kartu ant įmantraus raštuoto paviršiaus, pagyvinto nenusakomomis ryškioomis spalvomis – ant drugelio sparno. Tai nebuvo vienas atskiras drugelis, sušmėžavęs šalia, bet visi drauge, lyg jie būtų gyva ir spalvinga upė, judanti oru (Ten pat: 53).

Matymas ir girdėjimas čia, kur aš dabar buvau, nebuvo atskiri. Aš galėjau girdėti tų viršuje mirgančių būtybių regimą sidabrinių kūnų grožį ir galėjau matyti pakilų, džiugų jų giedojimo tobulumą. ... Kur yra ši vieta? Kas aš esu? Kodėl esu čia? Kaskart, kai užduodavau vieną iš tų klausimų, iškart ateidavo atsakymas kaip šviesos, spalvų, meilės ir grožio proveržis, kuris dvelk-telėdavo į mane lyg lūžtanti banga. Jie atsakydavo į mano klausimus, bet aplenkdami kalbą (Ten pat: 60).

Vengrų architektas S. von Jankovichius 1957 m. patyrė klinikinę mirtį ir ją aprašė knygoje „Išgyvenau savąją mirtį, grįžimas iš klinikinės mirties“. Reflektuodamas pomirtines patirtis autorius suskirstė jas į tris etapus, pavadino *Intermezzo*.

Pirmasis Intermezzo. *Atrodė skrieju ir tuo pat metu girdžiu nuostabiai gražius balsus, suvokdamas formas, harmoningai derančias prie jų spalvas ir judesius. Kažkaip nesijaučiau vienas. Mane supo bekūnės dvasinės būtybės, spinduliuavusios Meilę, gerį, linksmybę. Mano sąmonę pripildė Dieviškoji ramybė ir niekad nepatirta harmonija. Harmoningi muzikos garsai stiprėjo, darėsi gražesni ir užtvindė viską. Muziką lydėjo spalvos, formos, judesiai. Spalvos buvo žėrinčios, krikščioninio tyrumo ir šviečiančios, kartu pastelinio atspalvio, neįtikėtina gražios. Buvau laimingas (Jankovich 1998: 47).*

Antrasis Intermezzo. Šiame etape autorius akcentuoja labai gyvą būties (buvimo) patirtį, skrydį erdvėje bei stebėjimą autoavarijos įvykio ir savo kūno iš šalies. Teigia, kad suprato visų stebėjusiųjų įvykį mintis. *Garsai, šviesa stiprėjo, darėsi pilnesni smelkėsi į mane ir visa aplinkui. Aiškiai jaučiau harmoningą virpėjimą. Paskui mačiau Saulę, ji pulsavo. Saulė tolydžio vis švie-sėjo ir vis labiau spinduliavo, vis labiau pulsavo. Nesvarumo būklė ir laisvas skrydis... padarė man gily įspūdį (Ten pat: 52).*

Trečiasis Intermezzo. *Šviesa, padariusi mane laimingą, dar sykį prasiskverbė į mane ir eterio muzika skambėjo lyg keturių, penkių ar daugiau matmenų stereoaparatu. Saulė pulsa-vo ir aš jaučiau, kad tai iš tikrųjų yra senojo principo simbolis, alfa ir omega, visų energijų šaltinis. Aš nujaučiau, kad principas yra pats Dievas, vienintelė egzistuojanti Tikrovė (Ten pat: 56).*

Pateiktose mirties patirtyse galima išskirti šiuos svarbius požymius: skrydis, nesvarumas su visišku tikrovės išsąmoninimu; integrali garso–šviesos–spalvų–judėjimo–grožio pajauta; susitikimas su dvasinėmis esybėmis ir telepatinis ryšys su jomis; palaimos ir dieviškumo jau-timas. Šie vertingi patyrimai ir supratimas, gauti iš aukštesnių dimensijų, pateikiami sąmonei pajautos forma. Tai rodo pasaulio vieningus pradmenis, žmogaus ryšį su šviesa.

Religijotyrininkas M. Eliade tvirtina, kad *sacrum* yra neišvengiamas kiekvieno religi-nio patyrimo elementas. Tačiau *sacrum* jam reiškia kūrybinę energiją, susijusią su visumos ir totalumo sąvoka. M. Eliade teigia, kad pasireikšdamas *sacrum* suteikia ontologinį tikrumą, o žmogus patiria *sacrum* todėl, kad *sacrum* pasirodo manifestuojamas visiškai kitaip nei pro-faniška. Autorius siūlo tarpinę kategoriją – *hierofaniją*, kuri reiškia *sacrum* manifestavimą. „Užtenka paklausti geros muzikos, įsimylėti arba nugrimzti į malda, kad išeitum iš dabarti-nio istorinio laiko į dabartinį amžiną meilės ir religijos laiką“ (Eliade 1974: 160–161). Psicho-analitinę *sacrum* patyrimo traktuotę siūlo C. G. Jungas. Žmogaus vidų, proto gelmes, *psyche* jis suvokia kaip vietą, kur transcendencija veikia žmogų, ir jis patiria *numinosum* kaip kylantį iš savo gelmių. Kaip ir M. Eliade, C. G. Jungas iškelia energiją tarsi pamatinį visatos elementą. Ši energija yra kūrybiškumo ir sakralumo šaltinis, kuri egzistuoja žmonijos kolektyvinėje pa-sąmonėje archetipų pavidalu. Žmogaus patiriama šventumos būseną yra vertybė, kuri gimsta sąveikoje su šviesa ir spalvomis. Sąmonei išėjus iš kūno, šviesa-spalvos tampa regimos aukš-tesnėje dimensijoje naujomis kokybėmis.

IŠVADOS

Spalvos pasaulyje neegzistuoja, nes jos yra psichinis faktas arba žmogiško suvokimo ypatumas, atsiradęs sąveikoje tarp jutimo organo – akių ir šviesos bangų dažnio – energijos srautų. Todėl šviesos-spalvų fenomenas gali būti sėkmingai aprašomas pajautos pagalba.

Pajautos paradigma neatsiejama nuo ontišškai pamatinių sąmonės, transcendencijos, kūrybos, meilės ir sakralumo fenomenų. Daugiamatė pajautos sandara aprėpia sąšąmoningas, sąšąmoningas ir viršsąšąmoningas dimensijas, lemia vertybių steigimą. Pajauta – metakategorija, žyminti vieningas gilumines žmogaus dvasines galias, tinkama tirti tarpdisciplinines sritis bei humanitarinių ir socialinių mokslų temas.

Lietuvių filosofas J. Mureika, pripažindamas pajautą konceptu, atvėrė visiškai naujas galimybes aiškinant ir interpretuojant ikiracionalias žmogaus patirtis.

Šviesa-spalvos – integralus sąmonės fenomenas, jo pagalba stebimos pirminės pasaulio kokybės. Šviesos-spalvų patirtis yra vienas iš pajautos modusų, glaudžiai susietas su grožio pasauliu.

Pajautus šviesą-spalvas, atsiveria šventumos ir stebuklo matmuo, transcendencija tampa matoma.

Gauta 2015 05 12

Priimta 2015 06 01

Literatūra

1. Alexander, E. 2013. *Gyvas dangaus įrodymas. Neurochirurgo kelionė į pomirtinį gyvenimą*. Iš anglų kalbos vertė N. Norkūnienė. Vilnius: Eugrimas.
2. Ališanka, E. 1998. *Vaizdijantis žmogus. Sacrum sklaida kultūroje*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
3. Arntz, W.; Chasse, B.; Vicente, M. 2012. *Ką gi mes žinome? Apie nepaprastas galimybes keisti įprastą tikrovę*. Iš anglų kalbos vertė A. Gendvilienė. Vilnius: Alma litera.
4. Bajarkevičius, T. 2014. „Garso meno praktikos miesto erdvėse“, *Santalka: filosofija, komunikacija* 22(1): 69–76.
5. Breslav, G. E. 2000. *Cvetopsichologija i cvetolechenije*. Sankt-Peterburg: B & K.
6. Eliade, M. 1974. *Sacrum, mit, historia*. Warszawa: Panstwowy Instytut Wydawniczy.
7. *Estetikos enciklopedija*. 2010. Sud. J. Mureika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
8. Goleman, D. 2007. *Emocinis intelektas*. Iš anglų kalbos vertė M. Balčiūnas, R. Ščekaturovaitė, G. Šimonelytė. Vilnius: Presvika.
9. Grof, S. 2002. *Psichologija budushchego*. Moskva: Izdatelstvo ACT.
10. Heidegger, M. 2014. *Būtis ir laikas*. Iš vokiečių kalbos vertė T. Kačerauskas. Vilnius: VGTU leidykla Technika.
11. Husserl, E. 1950. *Ideen zu einer reinen Phanomenologie und phanomenologische Philosophie*. Gesammelte Werke. Bd. 3 Buch 1.
12. Jungas, K. G. 2013. *Psichologiniai tipai*. Iš vokiečių kalbos vertė V. Ardickas, A. Merkevičiūtė, G. Sodeikienė. Vilnius: Margi raštai.
13. Kačerauskas, T. 2009. „Grožio vieta kultūros rube“, *Logos* 61: 161–169.
14. Kačerauskas, T. 2008. „Sensus hermeneutika: prasmė, jutimai, nuostata, protas, sakiny, supratimas“, *Logos* 57: 17–26.
15. Mureika, J. 2006. *Pajautos mintys. Estetikos virsmas estetologija*. Kaunas: Spindulys.
16. Rimkus, E. 2012. „Meno kūrinys – žmogaus pasaulio išraiška ir komunikacijos vieta: M. Heideggerio pozicija“, *Santalka: filosofija, komunikacija* 20(1): 40–49.
17. Offermans, S. A. M.; von Essen, H. A., Eggen, J. H. 2014. “User Interaction with Everyday Lighting Systems”, *Personal and Ubiquitous Computing* 18(8): 2035–2055.
18. Otto, R. 1993. *Świętosć. Elementy irracjonalne w pojęciu bosta i ich stosunek do elementow racjonalnych*. Wrocław.
19. Von Jankovich, S. 1998. *Išgyvenau savąją mirtį, grįžimas iš klinikinės mirties*. Iš vengrų kalbos vertė M. Rubaževičienė. Vilnius: Vaga.

20. Watso, V. 2014. "Colours Sensation and Empathy: Arthur Schopenhauer's Negative Philosophy and Colour Theory as the Basis of an Elemental Colour Architecture", *Architectural Theory Review* 19(2): 193–202.
21. Ассаджолі, Р. 1997. *Психосинтез*. Москва: Рефл-бук.

LAIMA MONGINAITĖ

Light-colour sense dimensions

Summary

The article reflects light-colour phenomena functioning in prerational human experiences and their essential characteristics are being sought. Light-colour experiences are revealed through the sense paradigm and phenomenological intuitions: direct-life and eidetic essences. The unique light-colour sense is associated with the spiritual depths of a human being, the field illuminated by consciousness, transcendence dissemination, creative forces and the openness of sacrality dimensions. The sense is granted the metacategory status and an integral feature to include all great continuum of direct human experiences. The article analyses M. Heidegger's concept of sense, J. Mureika's concept of sense and presents the levels of sense structure.

The light-colour sense means the following: the light of consciousness – creation work – love – beauty – fullness – sacrality. While searching for clean givens in the light-colour sense, the original qualities of the world, a strong sense of beauty and holiness is found. The light-colour syncretic experience includes one of the sense modalities. The conclusion is as follows: the multidimensional structure of the sense covers subconscious, conscious and superconscious dimensions and participates in founding values; the light-colour sense vividly unfolds at the level of sensitive symbols and in the sense of sacrality; most of this experience remains unspoken.

Key words: sense, light-colour phenomenon, paradigm, dimension, sacrality